

Matjaž Šporar tako v nadaljevanju razstavnega kataloga s prispevkom *Nevidna nit, ki povezuje* opisuje svoja osebna občutenja in doživljanje ob stiku z dedovo zapuščino, čeprav ga osebno ni poznal. V podpoglavjih, kot so Pri Končkovih v Šmarci, Jožef Naglič, Peter Naglič in njegova družina, Ščetarska obrt, Vojaška suknja, Tehnika na pohodu, Portretni pogled, Romarska duša ipd. poskuša preko fotografske zapuščine, dokumentov, materine pripovedi in lastnega vedenja predstaviti življenje in delo Petra Nagliča. Peter Naglič je bil vsestranska in zanimiva osebnost. Za ščetarstvo se je odločil po družinski tradiciji, čeprav si je v mladosti verjetno želel, da bi imela v njegovem poklicnem življenju najpomembnejšo vlogo fotografija. Zanj pa je imel tudi občutek, talent kot tudi tehnično znanje.

388

Na koncu kataloga je seznam razstavljenih predmetov, od ohranjene osebne in družinske dokumentacije, družinskega ščetarskega podjetja do Nagličeve fotografske opreme. V katalogu so objavljene barvne fotografije pogledov na razstavo, nekaterih predmetov in seveda izredno kakovostni črno-beli Nagličevi posnetki.

Peter Naglič nam je s svojim delom omogočil, da odkrivamo poglede na preteklost, ljudi, dogodke in podobe vasi in mest, na starosvetnosti, ki jih danes ni več ali pa so popolnoma spremenile svojo podobo. Majhnim in velikim dogodkom svojega časa je s fotoaparatom vdihnil trajnost (kar se morebiti poklicnim fotografom ni zdelo vredno) in jih ohranil naslednjim rodovom. SEM pa je s predstavitvijo Nagličevega življenja in dela, z izborom fotografij in predmetov na razstavi in v razstavnem katalogu njegovo delo približal slovenski javnosti in marsikomu odkril nove poglede na preteklost.

Zora Torkar

RANT, Helena, BAJŽELJ, Anton: *Sitarski priročnik (elektronski vir): navodila za izdelavo žimnatega sita.* Kranj: Gorenjski muzej, 2014, 62 str.

“Izdelava sita je bila zapletena naloga in tehnika izdelave je bila izdelana do popolnosti. Bi se želeli naučiti izdelovati sita? Tukaj je natančen elektronski Sitarski priročnik.”

Tako vabi Gorenjski muzej v Kranju obiskovalce svojih spletnih strani na ogled sitarskega priročnika, ki so ga leta 2014 izdali kot elektronski vir. Kot dopolnilo in trajnejša oblika materialnega zapisa je muzej ob priložnostni razstavi *Oživljen spomin na sitarstvo* v mestni hiši v Kranju maja 2014 natisnil še nekaj izvodov sitarskega priročnika in jih razdelil med obiskovalce prireditve. Vsakdo pa si lahko tudi sam natisne sitarski priročnik s spletne strani http://issuu.com/05584/docs/sitarski_prirocnik.

Sodobni elektronski mediji nam omogočajo, da si najrazličnejše zanimive in koristne informacije kadarkoli „snamemo“ z interneta. Med ponudniki medmrežnih

informacij so tudi slovenski muzeji, ki na svojih spletnih straneh ponujajo najrazličnejša védenja o kulturni dediščini, ki jo hranijo, preučujejo in predstavljajo javnosti. Približati svoj "proizvod" potencialnim uporabnikom, zlasti tistim, ki ne zahajajo v muzeje, je tudi v muzejih postal način delovanja in seznanjanja ljudi z lastnim delom. Pri tem gre muzejem na roko sedanji čas, v katerem narašča vsesplošno zanimanje za preteklost in še posebej za kulturno dediščino. Ta ima tako za posameznika kot tudi za ožjo ali širšo družbeno skupnost poseben identifikacijski pomen. Bolj ko je neka kulturna prvina ali fenomen star, poseben in samosvoj, večja je njegova potencialna identitetna moč, s katero se želi posameznik ali skupnost povezati. Muzeji sodobnega časa so to moč prepoznali in jo izkoriščajo za svojo promocijo in v splošno družbeno korist. Ob tem jim bolj ali manj stojijo ob strani posamezniki, lokalne skupnosti ali tudi država, ki s pomočjo kulturne dediščine oblikujejo lastne identitetne značilnosti, vse pač z namenom prepoznavnosti in tudi gospodarske koristi. Naj se zdi še tako banalno, postaja kulturna dediščina, zlasti tista, ki jo hranijo etnološki oddelki v muzejih, vse bolj iskana, zaželena in priročna tvarina tudi za ustvarjanje raznovrstnih identitetnih zgodb.

Sitarski priročnik je pravzaprav zgodba o pozabljeni gospodarski dejavnosti, ki je v času od 16. do nekako polovice 20. stoletja zaznamovala vasi med Kranjem in Škofjo Loko. Kakor lahko preberemo v uvodnem poglavju o sitarski dediščini, je ročno izdelovanje žimnatih sit v Stražišču in sosednjih vaseh več stoletij preživljalo cele družine vse do časa po drugi svetovni vojni, ko so žimnata sita zamenjala cenejša sita z žičnato ali najlonsko mrežo. K zatonu sitarstva so gotovo prispevale tudi spremenjene družbenoekonomske razmere s povečano industrializacijo sicer že pred drugo svetovno vojno močno industrijskega Kranja. Sitarstvo je bilo predvsem obrt in preživetvena nuja revnega kmečkega prebivalstva, bajtarjev in gostaçev ter dopolnilna dejavnost kmečkih gospodarstev. V organizacijskem pogledu je bila to založniška dejavnost, v kateri je proizvajalec sit prispeval svoje delo, za proizvodni material in prodajo izdelkov pa je poskrbel založnik, po navadi premožen in spreten trgovski posrednik. Zgodbe sitarjev bi lahko pripovedovale o težkem sitarskem delu, ki je zahtevalo posebna znanja in veščine. Ta niso bila zapisana v priročnikih, ki za to dejavnost niso bili nikoli izdani, ampak so se podedovala iz roda v rod, od sitarja do sitarja. Izdelave žimnatih sit so se sitarji namreč priučili, tako da so delovne postopke in raznovrstne vzorce, po katerih so tkali sita, znali na pamet.

Nobena proizvodna obrt ne more obstajati brez orodij in priprav, zato nam sitarski priročnik Gorenjskega muzeja le-te nazorno predstavi z opisi in številnimi fotografijami. Ker je priročnik namenjen tistim, ki bi se želeli naučiti sitarskih veščin, je pisan v tretji osebi množine, torej v stilu vodenja "učencev" skozi posamezna delovna opravila. Kot prve so opisane sitarske statve, ki so v primerjavi s statvami za izdelovanje platna manjše in brez vreten. Opisi posameznih delov statev nam poleg narečnega izrazja predstavljajo tudi njihovo funkcijo oziroma namembnost.

Poleg statev so predstavljene še druge nujno potrebne sitarske priprave in orodja, njihova poimenovanja in funkcije, v nadaljevanju pa se seznanimo tudi z osnovnimi vrstami, značilnostmi ter domačimi in uradnimi imeni žimnatih

sit. Ta nomenklatura narečnega oziroma strokovnega poimenovanja sitarskega orodja in naprav, delovnih postopkov ter izdelkov je zanimiv prispevek k leksiki slovenskega jezika. S fotografijami in spremnim besedilom se nato seznanimo, kako se pripravi žima za tkalsko osnovo, s prestavljanjem osnove na statve in z vsemi postopki, ki so nujni za začetek tkanja. Zaključni poglavji sta namenjeni tkanju in snemanju stkanega sita s statev. Skratka, ker je sitarstvo že zamrla obrtna dejavnost, priročnik v sliki in besedi predstavlja natančna navodila za vse pomembne delovne postopke. Na koncu sitarskega priročnika je kratek seznam literature o sitarski obrti in povzetek vsebine v angleškem jeziku.

390

Elektronski sitarski priročnik je novost v predstavljanju že zamrle obrtne dejavnosti. Je zadnji, verjetno tudi ne poslednji publicistični rezultat prizadevanj Gorenjskega muzeja, da bi sitarsko dediščino ne le ohranili, temveč jo do neke mere tudi revitalizirali. Nedvomna zasluga za to gre kustodinjama Gorenjskega muzeja Tatjani Dolžan in Heleni Rant, ki sta se že pred leti začeli ukvarjati z gorenjskim sitarstvom. Že leta 2001 so v muzeju organizirali študijski krožek, katerega člani so raziskovali življenje in delo sitarjev v preteklosti. Leta 2007 sta omenjeni kustodinji v Gorenjskem muzeju pripravili razstavo *Iz Stražišča po Evropi. Sita iz konjske žime*, ob tem pa je muzej izdal še publikacijo *Zakladnica črtastih in karirastih vzorcev. Vzorci sit iz konjske žime sitarjev iz Stražišča, Bitenj in drugih vasi med mestoma Kranj in Škofja Loka*. To je pravzaprav katalog sit, izdelanih v teh sitarskih krajih, ki jih hranijo zasebniki, Gorenjski muzej in nekateri drugi muzeji, med njimi najstarejša sita iz tridesetih let 19. stoletja tudi Slovenski etnografski muzej v Ljubljani. Med avtorji posameznih poglavij tega kataloga je tudi Anton Bajželj, potomec sitarsko-žimarske podjetniške družine iz Stražišča. Njegov izredni posluš in skrb za ohranjanje sitarske dediščine, predvsem pa njegovo praktično znanje o raznolikih sitarskih delovnih postopkih so botrovali temu, da je tudi elektronski sitarski priročnik zmogel ugledati beli dan. Zasluge za ohranjanje sitarske dediščine imajo seveda tudi nekateri drugi posamezniki, katerih predniki so se ukvarjali s sitarstvom.

Dvainšestdeset strani obsegajoči priročnik predstavlja zanimiv vademekum sitarskih veščin. In kakor je v njegovem uvodnem poglavju zapisala Helena Rant, "je pripravljen z namenom, da se ohrani in posreduje sitarsko znanje v spodbudo tistim, ki so dovolj pogumni in jih veseli obujanje dediščine." Ta apel je namenjen v prvi vrsti potomcem starih sitarskih družin, ki morda še hranijo nekatere nujne priprave in orodja in imajo vsaj posreden stik s sitarsko obrtjo. Verjetno so redki tisti, ki bi se s tako zahtevnim izzivom, kot je tkanje žimnatih sit, spopadli brez potrebne "materialne podlage" in izkustvenega znanja. Brez temeljnih orodij, ki so v priročniku sicer besedno in slikovno lepo opisana, in tkalske prakse, ki se jo lahko pridobi le ob dobrem mentorju, delo skorajda ni mogoče. Tega sta se gotovo zavedala tudi avtorja priročnika, zato v njem ne najdemo navodil in načrtov, kako izdelati sitarske statve, "kozla" in ničalnik, če jih slučajno že nimamo spravljene na domačem podstrešju.

Se pa ob sitarski dediščini lahko sprašujemo o smotrih in ciljnih njene revitalizacije. To je še zlasti zanimivo zato, ker žimnatih sit v današnjem času

zaradi higienskih vzrokov ni dovoljeno uporabljati pri pripravi človeške hrane. Torej je oziroma bi bila izdelovanje in zlasti prodaja žimnatih sit omejena na turistično spominkarsko povpraševanje ter morebitno protokolarno promocijsko uporabo, ki bo morala v prihodnosti šele zaživeti. Žimnatih sit tudi ni mogoče industrijsko izdelovati, zato bo njihova zamudna ročna izdelava morala biti ustrezno podprta tudi s ceno končnega izdelka. Ekonomski motiv, ki je sitarstvo ohranjal pri življenju vse do pojava, boljše rečeno iznajdbe industrijsko izdelanih sit iz umetnih vlaken, je v času, ko so na voljo dosti cenejša in trpežnejša sita, vprašljiv oziroma nepredvidljiv.

Žimnata sita so v današnjem času nedvomno redkost, tako rekoč prežitki preteklosti, katerih uporabno vrednost je dodobra nadomestila dediščinska vrednota. To se seveda ni zgodilo naenkrat, temveč z vedno močnejšim zavedanjem o njihovi redkosti in pričevalnosti o času in prostoru, v katerih so nastala, in o sitarstvu kot gospodarskem fenomenu v krajih med Kranjem in Škofjo Loko. To je pravzaprav zgodba o sitih, v katere je vtkana vsa nekdanja umetnost ročne izdelave in pretekla stvarnost socialnih in ekonomskih razmerij med sitarji, založniki in tržiščem.

Predvsem s prizadevanjem muzejske stroke so postali danes žimnata sita, sitarji in sitarstvo spet pomemben identitetni artefakt družinske, lokalne in tudi regionalne skupnosti, tako rekoč dediščinska blagovna znamka. Kako jo izkoristiti in celo okrepiti, je predvsem stvar pričakovanj ekonomskih in drugih učinkov ter koristi posameznikov in skupnosti. V tej smeri gre tudi pobuda kranjskega podjetnika, ki že izdeluje poenostavljene namizne statve, na katerih se lahko stke žimnato sito.

Kakorkoli že – tako imenovana oživljena ali živa dediščina je sodobni umislek in velikokrat tudi iluzija preteklosti, prikrojena vsakdanjim potrebam današnjega sveta. V njej je lahko izražena sicer iskrena želja in nostalgичna naklonjenost do oživljanja preteklega, a včasih (in ne vedno s pejorativno konotacijo) tudi pragmatičen ali oportunističen odnos, ki izvira iz eksistencialnih stisk in potreb vsakdanjega življenja. Naj razumemo obravnavano témo tako ali kako drugače – sitarski priročnik je priročnik za današnjo rabo.

Andrej Dular

ŠOLSKA KRONIKA: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje: glasilo Slovenskega šolskega muzeja. Letn. 22 (46), 2013, št. 1–2 in 3

Slovenski šolski muzej v Ljubljani že 46 let izdaja revijo za zgodovino šolstva in vzgoje, imenovano Šolska kronika. V vseh teh letih se je zvrstilo nemalo tem, člankov in avtorjev.

Revija, ki je nastajala v letu 2013 in izšla z letnico 2014, je bila tako obširna, da so jo razdelili na dva dela. V prvem, ki je tematsko posvečen šolskim zvezkom,